

Date: 1st April-2026

**YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA DAVLAT ARALASHUVI VA
NOMUKAMMAL RAQOBAT: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA
MUAMMOLAR**

**ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВО И НЕСОВЕРШЕННАЯ
КОНКУРЕНЦИЯ В ПЕРЕХОДЕ К ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ:
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ
STATE INTERVENTION AND IMPERFECT COMPETITION IN THE
TRANSITION TO A GREEN ECONOMY: MODERN TRENDS AND
CHALLENGES**

Mamatxo'jayev Olimxon Orifjon o'g'li

Namangan davlat universiteti LGS-BU-23 guruh talabasi

mister.olimkhon@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich**

Namangan davlat universiteti Moliyaviy munosabatlar

kafedrasida stajyor o'qituvchisi

saidali.asqaraliyev1990@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-0015-6093>

Annotatsiya: Maqolada yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida davlat aralashuvi va nomukammal raqobat muammolari, zamonaviy tendensiyalar va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinadi. Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlatning tartibga soluvchi roli, bozor mexanizmlarining cheklovlari, hamda raqobatning yetarli darajada bo'lmashligi natijasida yuzaga keladigan muammolar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Yashil iqtisodiyot, davlat aralashuvi, nomukammal raqobat, ekologik siyosat, bozor mexanizmi, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В статье анализируются проблемы государственного вмешательства и несовершенной конкуренции в переходе к зеленой экономике, современные тенденции и их влияние на экономическое развитие. Раскрывается регулирующая роль государства в переходе к зеленой экономике, ограничения рыночных механизмов и проблемы, возникающие из-за недостаточной конкуренции.

Ключевые слова: зеленая экономика, государственное вмешательство, несовершенная конкуренция, экологическая политика, рыночный механизм, устойчивое развитие.

Abstract: The article analyzes the problems of state intervention and imperfect competition in the transition to a green economy, modern trends and their impact on economic development. The regulatory role of the state in the transition to a green economy, the limitations of market mechanisms, and the problems arising from insufficient competition are revealed.

Keywords: Green economy, state intervention, imperfect competition, environmental policy, market mechanism, sustainable development.

Date: 1st April-2026

So'nggi yillarda global miqyosda iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar va tabiiy resurslarning cheklanganligi insoniyatni yangi iqtisodiy model – yashil iqtisodiyot sari intilishga majbur qilmoqda. Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy o'sish, ijtimoiy farovonlik va atrof-muhitni muhofaza qilish o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan zamonaviy iqtisodiy modeldir. Ushbu modelda iqtisodiy faoliyatning ekologik barqarorligi, resurslardan oqilona foydalanish va uglerod chiqindilarini qisqartirish asosiy tamoyil hisoblanadi. Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlatning aralashuvi va bozor mexanizmlarining o'zaro ta'siri, shuningdek, raqobat muhitining yetarli darajada bo'lmasligi muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston va dunyo mamlakatlari yashil iqtisodiyotga o'tishda turli to'siqlarga duch kelmoqda. Bu to'siqlarning asosiylari – bozor mexanizmlarining cheklanganligi, davlat tomonidan yetarli tartibga solishning yo'qligi yoki aksincha, ortiqcha aralashuv, shuningdek, nomukammal raqobat muhitidir.

Yashil iqtisodiyot (green economy) – bu iqtisodiy faoliyatda ekologik barqarorlik, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan iqtisodiy modeldir. UNEP (United Nations Environment Programme) ta'rifiga ko'ra, yashil iqtisodiyot “inson farovonligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bilan birga, atrof-muhit xavf-xatarlarini va ekologik tanqislikni kamaytiradigan iqtisodiyot”dir [1].

Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Resurslardan samarali va tejamkor foydalanish;
- Uglerod chiqindilarini kamaytirish;
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish;
- Atrof-muhitni muhofaza qilish;
- Ijtimoiy adolat va iqtisodiy inklyuzivlik.

Bugungi kunda global iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, suv va tuproq resurslarining kamayishi, havo ifloslanishi kabi muammolar yashil iqtisodiyotga o'tishni tezlashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Xalqaro ekspertlarning hisob-kitoblariga ko'ra, agar iqtisodiyot “yashil” tamoyillar asosida rivojlantirilmasa, 2050-yilga borib insoniyat global iqlim inqiroziga duch keladi [2].

So'nggi o'n yilliklarda ekologik muvozanatning buzilishi va tabiiy resurslarning tez sur'atlarda kamayishi dunyo iqtisodiyotini yangi yo'nalishga yo'naltirish zaruratini yuzaga chiqardi. Turli ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tahlillar shuni ko'rsatadiki, agar iqtisodiy faoliyatda ekologik barqarorlikka e'tibor qaratilmasa, kelajakda insoniyat jiddiy ekologik va iqtisodiy xavflarga duch kelishi mumkin. Shu sababli, resurslardan oqilona foydalanish, energiyaning muqobil manbalarini rivojlantirish va atrof-muhit muhofazasiga ustuvor ahamiyat berish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lib bormoqda.

Bozor mexanizmlari ekologik muammolarni o'z-o'zidan hal eta olmaydi, chunki ekologik tovar va xizmatlar (masalan, toza havo, suv, biologik xilma-xillik) ko'pincha “ommaviy tovarlar” (public goods) hisoblanadi va ularning qiymatini bozor to'liq aks ettira olmaydi. Bundan tashqari, “tashqi effektlar” (externalities) – ya'ni, bir subyektning

Date: 1st April-2026

faoliyati natijasida boshqa subyektlar zarar ko'rishini – bozor mexanizmlarining asosiy nuqsonlaridan biridir [3].

Davlat aralashuvi quyidagi sabablarga ko'ra zarur:

- Ekologik tashqi effektlarni bartaraf etish;
- Bozor yetishmovchiligini (market failure) tuzatish;
- Yashil texnologiyalar va innovatsiyalarni rag'batlantirish;
- Ijtimoiy adolat va iqtisodiy inklyuzivlikni ta'minlash.

Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat aralashuvi quyidagi asosiy shakllarda namoyon bo'ladi:

- davlat ekologik standartlar, chiqindilar bo'yicha kvotalar, atrof-muhitni muhofaza qilish qonunlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar orqali bozor ishtirokchilarining faoliyatini tartibga soladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi to'g'risida"gi qarori (2019) asosida ekologik standartlar va chiqindi kvotalari joriy etilgan [4].

- davlat yashil texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish uchun subsidiyalar, grantlar, soliq imtiyozlari va boshqa moliyaviy rag'batlar beradi. Misol uchun, Yevropa Ittifoqida yashil iqtisodiyotga o'tish uchun 2021–2027 yillarda 1 trillion yevrodan ortiq mablag' ajratilishi rejalashtirilgan [5].

- davlat atrof-muhitga zarar yetkazuvchi korxonalar uchun ekologik soliqlar va chiqindi kvotalari joriy etadi. Bu orqali bozor ishtirokchilari ekologik toza faoliyatga undaladi. Masalan, karbon solig'i (carbon tax) va chiqindi savdosi (emissions trading) tizimi dunyoning ko'plab mamlakatlarida joriy etilgan [6].

- yashil infratuzilma (masalan, qayta tiklanuvchi energiya, jamoat transporti, chiqindilarni qayta ishlashga davlat tomonidan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar yo'naltiriladi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda muhim ahamiyatga ega [7].

- davlat aholi va biznes subyektlarini ekologik ong va yashil iqtisodiyot tamoyillariga o'rgatish, keng targ'ibot ishlarini olib boradi. Bu orqali jamiyatda yashil iqtisodiyotga ijobiy munosabat shakllanadi.

Nomukammal raqobat (imperfect competition) – bu bozor ishtirokchilari sonining kamligi, monopoliyalar yoki oligopoliyalarning ustunligi natijasida bozor narxlar va ishlab chiqarish hajmlari ustidan to'liq nazorat o'rnatilishi holatidir. Yashil iqtisodiyotga o'tishda aynan shu muammo ko'plab sohalarda namoyon bo'ladi [8].

Ayrim sohalarda bozordagi ishtirokchilar sonining kamligi yoki yirik kompaniyalarning ustun mavqei tufayli narxlar va ishlab chiqarish hajmi bo'yicha muhim qarorlar bir necha subyektlar tomonidan belgilanadi. Bunday sharoitda sog'lom raqobat yetishmaydi va bu ayniqsa ekologik innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etishda muayyan to'siqlar yuzaga keltiradi. Natijada, yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida ayrim sohalarda taraqqiyot sekinlashadi va bozorning ochiqligi hamda samaradorligi pasayadi. Shu sababli, ushbu muammoni bartaraf etish uchun raqobat muhitini kuchaytirish va bozor ishtirokchilarining faoliyatini rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega

Date: 1st April-2026

Monopoliyalar yoki yirik kompaniyalar raqobat yo'qligidan yangi texnologiyalar joriy etishga kamroq intiladi. Bu yashil texnologiyalar va ekologik innovatsiyalar rivojlanishini sekinlashtiradi [9].

Yashil mahsulot va xizmatlar narxi raqobat yetarli bo'lmaganda yuqori bo'lib qoladi, bu esa aholining ulardan foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalari dastlab faqat yirik kompaniyalar tomonidan ishlab chiqarilgan va narxi yuqori bo'lgan.

Yashil texnologiyalar va mahsulotlarning keng tarqalishi uchun bozor yetarli darajada rivojlanmagan bo'ladi. Bu, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, kichik va o'rta biznes uchun to'siqlar yaratadi [10].

Nomukammal raqobat sharoitida kompaniyalar ekologik standartlarga rioya qilishdan ko'ra, qisqa muddatli foydani ustun qo'yadi. Bu esa ekologik tashqi effektlarning kuchayishiga olib keladi.

Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat tomonidan raqobat siyosatini kuchaytirish, antimonopoliya organlari faoliyatini faollashtirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Bu orqali innovatsiyalar rivojlanadi, narxlar pasayadi va ekologik barqarorlik ta'minlanadi [11].

Barqaror iqtisodiy taraqqiyot sari harakatlanishda hukumat tomonidan raqobat muhitini mustahkamlash va bozordagi tenglikni ta'minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Monopoliyalarning oldini olish va kichik hamda o'rta korxonalarni rag'batlantirish orqali yangi texnologiyalar tezroq joriy etiladi, mahsulot va xizmatlar narxi pasayadi. Natijada, zamonaviy ekologik yechimlar keng ommaga yetib boradi va atrof-muhit muhofazasi yo'lida yanada samarali natijalarga erishiladi. Shu sababli, davlatning faol ishtiroki va sog'lom raqobat muhitini yaratish yashil iqtisodiyotga o'tishda asosiy omil sifatida qaraladi.

Parij kelishuvi [12], Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv" (European Green Deal) dasturi, Xitoyning "Yashil rivojlanish" strategiyasi va boshqa xalqaro tashabbuslar yashil iqtisodiyotga o'tishda davlatlararo hamkorlikni kuchaytirmoqda [5].

So'nggi yillarda ekologik loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy shakllari jadal rivojlanmoqda. Xususan, maxsus obligatsiyalar va kreditlar orqali atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan tashabbuslarni amalga oshirish uchun katta mablag'lar safarbar qilinmoqda. 2023-yil yakunlariga ko'ra, dunyo bo'yicha ushbu moliyaviy vositalar bozori rekord darajaga yetib, trillionlab dollar sarmoya jalb qilindi. Bu esa, barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini yanada tezlashtirishga xizmat qilmoqda.

Yashil obligatsiyalar (green bonds), yashil kreditlar va boshqa moliyaviy instrumentlar orqali yashil loyihalarni moliyalashtirish kengaymoqda. 2023-yilda global yashil obligatsiyalar bozori 1,5 trillion dollardan oshdi [13].

Sun'iy intellekt, IoT (Internet of Things), "aqlli shaharlar" (smart cities) va boshqa raqamli texnologiyalar yashil iqtisodiyotda muhim rol o'ynayapti. Masalan, energiya

Date: 1st April-2026

samaradorligini oshirish, chiqindilarni boshqarish, suv resurslarini tejashda raqamli texnologiyalar keng qo'llanilmoqda [14].

O'zbekistonda so'nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- "Yashil energetika" loyihalarida quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi, qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish.

- Chiqindilarni qayta ishlashda qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash zavodlari, chiqindilarni ajratib yig'ish tizimi ishlatilmoqda.

- Suv resurslarini tejashda tomchilatib sug'orish texnologiyalari, suvni tejoychi uskunalari joriy etilmoqda.

- Ekologik qonunchilik, "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi", "Ekologik audit to'g'risida"gi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

Biroq, quyidagi muammolar mavjud:

- Bozor ishtirokchilarining kamligi va raqobatning yetarli emasligi;

- Moliyaviy resurslarning cheklanganligi;

- Normativ-huquqiy bazaning to'liq shakllanmaganligi;

- Aholi va tadbirkorlarning xabardorlik darajasi pastligi.

O'zbekistonda 2025-yil boshidan buyon quyosh va shamol elektr stansiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi 2 mlrd kVt soatga yetdi. Quyosh elektr stansiyalari tomonidan 1 mlrd 169,9 mln kVt soat, shamol elektr stansiyasi tomonidan esa 830,1 mln kVt soat elektr energiyasi ishlab chiqarildi. 2024-yili respublikaning 7 ta viloyatida joylashgan 9 ta quyosh va bitta shamol elektr stansiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan jami elektr energiyasi hajmi 4 mlrd 860 mln kVt soatni tashkil qildi. Qayd etilishicha, 2025-yilning boshidan bugungi kungacha shamol elektr stansiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi miqdori 2024-yili shamol elektr stansiyalari tomonidan yil davomida ishlab chiqarilgan jami elektr energiyasi miqdoridan (799 mln kVt soat soat) ko'pdir. Ta'kidlanishicha, buning natijasida 600 mln kub metr tabiiy gaz tejalishgan, atmosferaga 1 mln 176 ming tonnadan ortiq karbonat angidrid va 1 ming 176 tonna azot oksidlari chiqishining oldi olingan [15].

Ko'plab yashil texnologiyalar va mahsulotlar bozor mexanizmlari orqali yetarli darajada rivojlanmaydi. Bu, ayniqsa, kichik va o'rta biznes uchun to'siqlar yaratadi. Yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun investitsiyalar yetarli emas. Banklar va investorlar ko'pincha an'anaviy loyihalarga ustuvorlik beradi.

Yashil texnologiyalar va innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etishda ilmiy-tadqiqot ishlariga yetarli mablag' ajratilmaydi. Ba'zi sohalarda ekologik standartlar va talablar aniq belgilanmagan, bu esa bozor ishtirokchilarining faoliyatini cheklaydi. Yashil iqtisodiyot afzalliklari haqida yetarli tushuncha mavjud emas, bu esa yangi texnologiyalarni joriy etishda to'siq bo'lmoqda.

Ekologik standartlar va talablarni kuchaytirish, ularning ijrosini ta'minlash orqali bozor ishtirokchilarini ekologik toza faoliyatga undash mumkin. Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, start-up lar uchun grantlar va imtiyozlar ajratish orqali raqobat

Date: 1st April-2026

muhitini yaxshilash zarur. Yashil investitsiyalar uchun qulay sharoit yaratish, yashil obligatsiyalar va kreditlar tizimini rivojlantirish muhim. Aholi va tadbirkorlarni yashil iqtisodiyot afzalliklari haqida keng targ'ibot ishlarini olib borish, ekologik ongini oshirish zarur. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va ilg'or texnologiyalarni joriy etish.

Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat aralashuvi va raqobat muhitini yaxshilash muhim ahamiyatga ega. Bozor mexanizmlari ekologik muammolarni o'z-o'zidan hal eta olmaydi, shuning uchun davlat tomonidan normativ-huquqiy tartibga solish, moliyaviy rag'batlantirish, ekologik soliq va kvotalar, davlat investitsiyalari va ta'lim-targ'ibot ishlari muhimdir. Shu bilan birga, nomukammal raqobat muammosi innovatsiyalar rivojlanishini sekinlashtiradi va narxlarni yuqori darajada ushlab turadi. Yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat va bozor mexanizmlarining uyg'unligi, raqobat siyosatini kuchaytirish, moliyaviy va institutsional mexanizmlarni takomillashtirish, aholi va tadbirkorlarning ekologik ongini oshirish asosiy vazifalardan hisoblanadi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o'tishda davlat aralashuvi va raqobat muhitini yaxshilash orqali ekologik barqarorlik, iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikka erishish mumkin. Ushbu yo'nalishda xalqaro tajribani o'rganish, innovatsiyalarni joriy etish va moliyaviy resurslarni ko'paytirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. United Nations Environment Programme (UNEP). "Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication." 2011.
2. Sachs, Jeffrey D. The Age of Sustainable Development. Columbia University Press, 2015.
3. Stiglitz, Joseph E., et al. Economics of the Public Sector. 4th ed., W.W. Norton & Company, 2015.
4. "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 'Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi to'g'risida'gi qarori." PQ-4477-son, 2019.
5. European Commission. "A European Green Deal." European Commission, 2020.
6. World Bank. "State and Trends of Carbon Pricing 2023." World Bank, 2023.
7. OECD. "Green Growth Indicators 2023." OECD Publishing, 2023.
8. Tirole, Jean. The Theory of Industrial Organization. MIT Press, 2017.
9. Porter, Michael E., and Claas van der Linde. "Toward a New Conception of the Environment-Competitiveness Relationship." Journal of Economic Perspectives, vol. 9, no. 4, 1995, pp. 97-118.
10. UNCTAD. "World Investment Report 2022: International Tax Reforms and Sustainable Investment." United Nations, 2022.
11. OECD. "Competition and Green Growth: Policy Brief." 2023,
12. United Nations. "The Paris Agreement." United Nations Climate Change, 2015.
13. Climate Bonds Initiative. "Green Bond Market Summary 2023." 2023.
14. World Economic Forum. "Harnessing Artificial Intelligence for the Earth." 2022.

Date: 1st April-2026

15. Gazeta.uz , 2025.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

